

SCIENCEZONE

ONLINE SCIENTIFIC
CONFERENCES

Conference

On Legal Science

No.1 (2)

2024

<i>Abdihakimov Farhod Zafar o'g'li</i> ELEKTRON TIJORATDA SOTUVCHI MANFAATLARINI HUQUQIY HIMOYA QILISH	4-10
<i>Olimjonova Hulkar To'lqin qizi</i> SUG'URTA KOMPANIYALARI FOND BOZORIDA INSTITUTIONAL INVESTOR SIFATIDA	11-15
<i>Razzaqova E'zoza Yusup qizi</i> ISLOM MOLIYASIDA MUSHOKARA SHERIKCHILIK BITIMINING TUTGAN O'RNI	16-22
<i>Xudayqulova Nodira Qo'ldoshjonovna</i> HISSADORLIKKA ASOSLANGAN KRAUDFANDING FAOLIYATIDA INVESTOR HUQUQLARI HIMOYASI VA QIMMATLI QOG'OZLAR AYLANISHIDA VUJUDGA KELADIGAN MUAMMOLAR	23-28
<i>Salimov Islombek Bobir o'g'li</i> O'ZBEKISTONDA ELEKTRON TIJORAT: SOHAGA OID MUAMMOLAR VA ULARGA YECHIMLAR	29-34
<i>Odilov Nozimjon Jumanazar o'g'li</i> UCHINCHI TOMON PROVAYDERLARINING MIJOZ MOLIYAVIY MA'LUMOTLARIGA KIRISHINING HUQUQIY ASOSLARI	35-39
<i>Xudoyorov Fayzullo Sayfulla o'g'li</i> MUSHARAKA VA MUDARABAH INTEGRATSIYASI: O'ZBEKISTONNING UMUMIY SHERIKLIK KELISHUVI DOIRASIDA ISLOMIY MOLIYA VOSITALARI	40-46
<i>G'ulomov Shohruh Islomjon o'g'li</i> TRANSMILLIY KORPORATSIYALAR TOMONIDAN SOLIQ MILLIY BAZASI YEMIRLISHINING OLDINI OLIH USULLARI	47-50
<i>Shaimardanova Dilafruz</i> ETHICAL ASPECTS OF DIGITAL ESTATE MANAGEMENT: CONFIDENTIALITY, RESPECT FOR WILL, AND NORMS OF INHERITANCE LAW	51-58
<i>Xonzodabegim Raxmatova Utkir qizi</i> KIBER HUQUQ UCHUN YURISDIKSIYANI VA XALQARO HAMKORLIKNI TARTIBGA SOLINISHI	59-73
<i>Sabohat Abdullayeva</i> BLOKCHEYN ASOSIDAGI RAQAMLI SUD EKSPERTIZASI VOSITALARI	74-84

Asal Juraeva

CHOICE OF SUBSTANTIVE AND PROCEDURAL LAW IN INTERNATIONAL
COMMERCIAL ARBITRATION85-91

Xudoyberdiyev Nuriddin Olloberdi o'g'li

KIBERHUQUQDA YURIDIKSIYA MASALALARI – ONLAYN MUHITDA QAYSI
DAVLAT QONUNCHILIGI QO'LLANILADI? 92-103

Rabbimov Shohruh

RAQAMLI ASRDA FUQAROLIK ERKINLIKLARI VA ULARNI
MUVOZANATLASH 104-112

Abbosjon Olimov

KIBER JINOYATLARNI TERGOV QILISH BILAN BOG'LIQ XALQARO ISO
STANDARTLAR VA ULARNI OZBEKISTON QONUNCHILIGIGA
INTEGRATSIYALASH 112-125

Mirzakarimova Dilafruz

KIBERXAVFSIZLIK VA YURISDIKSIYA CHEGARALARINI BELGILASH
MUAMMOLARI VA ULARNING YECHIMLARI 126-134

Normurodova Behro'za Xolmo'minovna

RAQAMLI OCHIQ MANBALAR ORQALI DALILLAR TO'PLASH VA TERGOV
QILISHDA SUN'IY INTELLEKTDAN FOYDALANISH..... 135-143

Gulomov Shokhrukh Islomjon ugli

REGULATORY FRAMEWORKS FOR METAVERSE PLATFORMS: CHALLENGES
AND OPPORTUNITIES..... 144-151

O'razbayev Laziz Shuhrat o'g'li

MAMLAKATIMIZDA RAQAMLI INFRATUZILMALARNI RIVOJLANTIRISH UCHUN
OLIB BORILAYOTGAN CHORA-TADBIRLARNING AHAMIYATI 152-158

Olimjonova Hulkar To'lqin qizi

MOLIYAVIY VOSITACHILAR ORASIDA SUG'URTA KOMPANIYALARINING
TUTGAN O'RNI 159-162

KIBERHUQUQDA YURIDIKSIYA MASALALARI – ONLAYN MUHITDA QAYSI DAVLAT QONUNCHILIGI QO‘LLANILADI?

Xudoyberdiyev Nuriddin Olloberdi o‘g‘li

Toshkent davlat yuridik universiteti

Kiber huquqi yo‘nalishi talabasi

n.khudoyberdiyev.law@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot zamonaviy kiberjinoyatlar keltirib chiqaradigan muammolarga qarshi kurashish uchun raqamli sud tibbiyotida blokcheyn texnologiyasini qo‘llashni o‘rganadi. U markazlashtirilmagan va tarqatilgan tizimlardan raqamli dalillarni olish, saqlash va tahlil qilishda tergovchilarning imkoniyatlarini oshirish uchun mo‘ljallangan blokcheynga asoslangan ixtisoslashtirilgan raqamli sud-tibbiyot vositalarini ishlab chiqish va baholashni taqdim etadi. Blokcheyn texnologiyasining o‘zgarmasligi, shaffofligi va markazlashtirilmaganligi raqamli dalillarning yaxlitligi va tekshirilishini ta‘minlash uchun ishonchli yechim taklif etadi. Tadqiqot blokcheynga asoslangan raqamli sud-tibbiyot vositalarining kiberjinoyatlarni tekshirish imkoniyatlarini oshirish va xavfsizroq raqamli muhitni targ‘ib qilish imkoniyatlarini ta‘kidlaydi.

Kalit so‘zlar: kiber huquq, yurisdiksiya, kiberjinoyat, kiber xavfsizlik, milliy qonunchilik, xalqaro hamkorlik, global yurisdiksiya, shaxsiy yurisdiksiya, territorial yurisdiksiya, gibrud yurisdiksiya.

Kirish. Hozirgi axborot-texnologiyalari asrida yashayotgan ekanmiz, har birimiz texnika-texnologiyalarning rivojlanish tendensiyasi kundan-kunga oshib borayotganini his qilmoqdamiz. Ayni vaqtda gadjetlar, axborot-texnologiyalari va tizimlari har birimizning kundalik hayotimizning ajralmas qismiga aylanib ulguragan. Insonlarning kundalik ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy munosabatlari asta-sekinlik bilan virtual hayotga ko‘chib bormoqda. Ushbu holatda, albatta, raqamli jarayon va munosabatlarni ijtimoiy real hayotdagi kabi tartibga solish, nazorat qilish va vujudga keladigan nizolarni hal qilish choralarini ishlab chiqish talab etiladi.

Umuman olganda, virtual hayotda insonlarning huquq va erkinliklarini ta'minlash, ularning o'z majburiyat va burchlarini bajarishga undashda huquqning yangi sohasi ya'ni ayrim an'anaviy huquq sohalarini o'zida mujassam etgan kiber huquqi sohasining rivoj topishiga ehtiyoj paydo bo'ldi.

Kiber huquq yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek nisbatan yangi huquqiy soha bo'lib, u kiberxavfsizlik va ma'lumotlar maxfiyligiga e'tibor qaratuvchi keng ko'lamlı huquq sohalarini o'z ichiga qamrab oladi. Borgan sari insonlarni o'z domiga tortayotgan raqamli dunyo va u bilan bog'liq muammolar – onlayn xulq-atvorni tartibga solish hamda iste'molchilar va tashkilotlarni onlayn tahdidlardan himoya qilish bo'yicha yangi qonun va qoidalarni qabul qilishga undaydi. Kiber huquq sohasi zamirida ishlab chiqilgan qonun va qoidalar internetga kirish uchun foydalaniladigan qurilmalar, jumladan, kompyuterlar, mobil telefonlar, elektron pochta, veb-saytlar, ma'lumotlarni saqlash qurilmalari, dasturiy ta'minot va apparat vositalariga ham taalluqli hisoblanadi. Shunday qilib, kiber huquq sohasi internet foydalanuvchilarining raqamli munosabatlari, shaxsiy hayot daxlsizligi, so'z erkinligi va intellektual mulk bilan bog'liq huquq va erkinliklarini tartibga soladi.

Har bir huquq sohasidan farqli o'laroq, kiber huquq aynan aniq bir yurisdiksiyaga ega emas. Negaki, kiber huquq global miqyosda ishtirok etuvchi tarmoq foydalanuvchilari ya'ni raqamli munosabatlar ishtirokchilari o'rtasida vujudga keladigan virtual muhitda amal qiladi. Bu an'anaviy huquq sohalarining tartibga solinishiga qaraganda biroz murakkabroq yurisdiksiyaviy xarakterga ega huquq sohasiga yangicha nazar solish kerakligini anglatadi.

Ushbu tadqiqotda kiber huquq tushunchasi, tarixi, raqamli munosabatlarni tartibga solishdagi o'rni hamda uning amal qilish doirasi ya'ni yurisdiksiyasi haqida o'z shaxsiy fikrimizni bildirish, taniqli olimlar tomonidan bildirilgan fikr-mulohazalarni o'rganish va xalqaro hamda milliy qonunchilikdagi mavjud normalarni tahlil qilish orqali kiber huquqda yuridiksiya masalalari – onlayn muhitda qaysi davlat qonunchiligi qo'llanilishi yoritib beriladi.

Tadqiqot savollari:

1.Kiber huquqda qanday yurisdiksiyalar amal qiladi?

2.Global miqyosda barcha davlatlar uchun kiber huquqning aynan yaxlit yurisdiksiyasini yaratish mumkinmi?

Tadqiqotning maqsadi kiber huquq yurisdiksiyasini tartibga solish borasidagi mavjud muammolarni aniqlash va ularni tahlil qilish, xalqaro va milliy qonunchilikdagi bo'shliqlarni tahlil qilish va ularni hal qilish yo'llarini taklif qilishdir.

Adabiyotlar tahlili.

Ushbu tadqiqot ishida bir qancha olim va izlanuvchilar tomonidan bildirilgan fikr mulohazalar tahlil qilindi. Xususan, Susan W. Brennerning "Cybercrime and the Law: Challenges, Issues, and Outcomes" kitobi xalqaro kiber xavfsizlikning huquqiy tizimlarini tahlil qilgan holda mamlakatlar orasidagi hamkorlikni o'rganishga qaratilgan bo'lsa, P.W. Singer va Allan Friedmanlarning hammuallifligida yozilgan "Cybersecurity and Cyberwar: What Everyone Needs to Know" asari global miqyosdagi kiber xavfsizlik va kiberjinoyatlarni tahlil qilgan bo'lib, ushbu tadqiqot ishida davlatlar, korxonalar-tashkilotlarning kiberxavfsizlik bilan bog'liq muammolarni ko'rib chiqilgan. Tadqiqotchi olimlar Rohozinski, Z. va D. Segerlundning "The Quest for Cyber Peace" nomli ilmiy maqolasida kiber xavfsizlik va davlatlar orasidagi hamkorlikni o'rganish uchun global yondashuvlar va ko'rsatkichlar haqida so'z boradi. Shu o'rinda shuni ham ta'kidlash lozimki, milliy tajribamizda kiber huquq bo'yicha yetarlicha ilmiy xarakterga ega professional yondashilgan ilmiy tadqiqot materiallari, adabiyotlar deyarli mavjud emas. Bu shuni anglatadiki, mamlakatimizda tobora avj olayotgan kiber jinoyatlarning oldini olish, ularning jinoiy javobgarlik masalalari yuzasidan ilmiy izlanishlarni, tadqiqotlarni yanada ko'paytirish lozim. Shu sababli, ushbu ilmiy-tahliliy maqolamizda ko'proq xorijiy adabiyotlarga yuzlanishga majbur bo'ldik.

Ushbu manbalarni tahlil qilish orqali kiber huquq va xalqaro kiber xavfsizlikning huquqiy tizimlarini o'rganishda, davlatlar orasidagi yurisdiksiyalar, mamlakatlararo hamkorlik va global miqyosdagi kiber huquqning vujudga kelishi bo'yicha keng qamrovli ma'lumotlar va fikr-mulohazalarga ega bo'lindi. Va albatta, bu o'z navbatida tadqiqotning sifatli olib borilishiga xizmat qildi.

Metodlar.

Tadqiqot olib borish jarayonida ilmiy bilishning tarixiylik, mantiqiy-yuridik, formal, qiyosiy-amaliy, tizimli tahlil, statistik usullaridan keng foydalanildi. Tadqiqotning empirik asosini, asosan, o'zbek olimlari va xorij tajribasidagi o'xshash va farqli jihatlarning ilmiy adabiyotlar yordamida taqqoslanishi, turli xil statistik ma'lumotlar tashkil etadi.

Ushbu metodlar maqola mavzusini muvaffaqiyatli tahlil qilish uchun foydalaniladigan bazi vositalar bo'lib, ular maqolani ilmiy va amaliy jihatdan qo'shimcha ma'lumotlar bilan boyitishga yordam beradi.

Natijalar.

Kibermuhit deganda o'zi qayer nazarda tutiladi? Bu savolga javobni metafizikaning asosiy qoidalaridan topishimiz mumkin: u hamma joyda va hech qayerda emas; u materiya va energiyaning eng kichik portlashlarida mavjud va faqat internet-provaydarning shifoati orqali insonga borligi seziladi. Yuqorida berilgan javoblar bizni qoniqtirmagan bo'lsa, demak bu faqat noto'g'ri savol berayotganimizni ko'rsatadi. Avvalo, shu savolni o'rtaga tashlash maqsadga muvofiq bo'ladi: kibermuhit o'zi nima? Bu savolga hech bo'lmaganda funksional javob berish mumkin. Funksional jihatdan kiber muhit bu dunyodagi har bir kishi ko'rishi uchun axborotlar, xabarlar, veb-sahifalar joylashtiriladigan joy sifatida ifodalashimiz ham mumkin. Ya'ni kiber makon hech qanday geografik joylashmagan manzil bo'lib, lekin har bir kishi uchun mavjud, har bir joyda dunyoning istalgan joyida internetga kirish bilan kiber makonga kirish mumkin.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, kiber huquq sohasidagi yurisdiksiyalarni territorial, shaxsiy, va gibril ya'ni aralash shakllarga ajratib olish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Territorial yurisdiksiya mamlakatning ichki hududidagi amaliyotlarni tartibga solsa, shaxsiy yurisdiksiya esa bir shaxsning yurisdiksiyasi hisoblanib, shaxsning internetda faoliyat yuritadigan joyidan kelib chiqadi. Gibril ya'ni aralash yurisdiksiya deganda biror mamlakatning hukmiy tuzumi ostidagi global tarmoqda shaxslar faoliyat yuritadigan kiber muhit tushuniladi. Misol uchun, deylik Shimoliy Koreya, Turkmaniston kabi davlatlarning alohida yopiq tarmoq yaratishi va bu yopiq tarmoqdan faqatgina o'z

hukmi ostidagi aholining foydalana olish jihatidan kelib chiqqan holda ushbu kiber muhitni aralash yurisdiksiya deb olsak ham bo'ladi.

Muhokama.

Axborot texnologiyalarining rivojlanashi kiberjinoyatchilik faoliyatini ham keltirib chiqardi. Natijada, kompyuter vositalari yordamida jinoyatlarni sodir etish mexanizmi murakkablashib, tobora ommaviy xarakterga aylanib bormoqda.

Jinoyatni sodir etish mexanizmidagi o'ziga xoslik unga qarshi kurash uslubiyotini uzluksiz takomillashtirishni taqozo etmoqda. Boshqacha qilib aytganda, yangi ko'rinishdagi kiberjinoyatlarni sodir etish, bu yo'lda internet global tarmog'ining mislsiz imkoniyatlaridan "samarali" foydalanishga urinishlar tobora avj olganligi yoki global Internet tarmog'ini jinoyatchilarning "kasbiy" ko'nikmalarini rivojlantiruvchi kiber muhitga aylanib ulgurani sohada muayyan tadqiqotlar olib borish dolzarbligini tasdiqlaydi.

Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi "Insonga e'tibor va sifatli ta'lim yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida"gi PF 27-son Farmonida ham Internet tarmog'ida, shu jumladan ijtimoiy tarmoqlarda sodir etilayotgan huquqbuzarlik va jinoyatlarning oldini olish choralarini takomillashtirishga alohida ahamiyat qaratilmoqda. Jumladan, Oliy ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklari klassifikatoriga "Kiberjinoyatlarning oldini olish faoliyati" ta'lim yo'nalishi va mutaxassisligini qo'shish orqali ushbu soha bo'yicha bakalavr va magistr kadrlar tayyorlashni yo'lga qo'yish, kiberjinoyatlarning oldini olish masalalari ilmiy-amaliy tadqiqotlar markazlari va ularning ilmiy darajalar beruvchi ilmiy kengashlar faoliyatini yo'lga qo'yish orqali ushbu sohani strategik, ilmiy va huquqiy ta'minlashni kuchaytirish, kiberjinoyatlarning oldini olish metodikasini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish maqsad va vazifalarining yaqin kelajakda amalga oshirilishi belgilangan. Shuni ham ta'kidlab o'tish joizki, 2022-yil 15-aprelda "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi qonun qabul qilindi. Qonunga ko'ra, kibermakonda shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini tashqi va ichki tahdidlardan himoya qilish davlatning kiberxavfsizligini ta'minlashda ustuvor hisoblanishi belgilandi.

Hozirgi vaqtda xalqaro huquqda tan olingan kiber yurisdiksiyaning uch turi mavjud, xususan shaxsiy yurisdiksiya – bu sud muayyan tomonlar va shaxslar to‘g‘risida hukm chiqarishi mumkin bo‘lgan yurisdiksiya turi. “Pennoyer va Neff” sud ishida AQSh Oliy sudi Konstitutsiyasida mustahkamlangan tegishli jarayon shaxsiy yurisdiksiyani uning norezidentga taalluqli bo‘lishiga e‘tiborini qaratdi, shuning uchun norezidentlarga bevosita yurisdiksiya mavjud emas deb xulosa chiqardi . Biroq, bu cheklov norezidentlar ustidan ham yurisdiksiyaga imkon beradigan minimal aloqa nazariyasi bilan cheklandi. Mavzu bo‘yicha yurisdiksiya-bu sud muayyan mavzuni o‘z ichiga olgan aniq ishlarni ko‘rib chiqishi va hal qilishi mumkin bo‘lgan yurisdiksiya turi hisoblanadi. Agar aniq mavzu bitta sudga tegishli bo‘lsa, lekin da‘vogar boshqa biron bir sudga murojaat qilgan bo‘lsa, unda da‘vo rad etiladi va da‘vogar ushbu masala bilan bog‘liq bo‘lgan sudga murojaat qilishi kerak. Masalan, iste‘mol tovar bilan bog‘liq shikoyat tuman iste‘mol forumlar maxsus iste‘mol bilan bog‘liq hollarda qarash kabi tuman iste‘mol forum o‘rniga tuman sudi topshirilgan bo‘lishi kerak. Xuddi shu tarzda, atrof-muhit bilan bog‘liq barcha ishlar tuman sudida emas, balki shunga mas‘ul tashkilot tomonidan ko‘rib chiqiladi. Moddiy yurisdiksiya-ushbu turdagi yurisdiksiya asosan pul masalalari bilan bog‘liq bo‘lib. Sud uchun ma‘lum bir qiymatdagi ishni ko‘rib chiqishi mumkin bo‘lgan turli xil cheklovlar mavjud, undan tashqari u turli sudlarda ko‘rib chiqiladi . Misol uchun, tuman iste‘molchilar huquqlarini himoya qilish jamiyati \$200 dan oshmaydigan nizolarni ko‘rib chiqsa, tuman sudlari yuqoridagi summadan oshiq bo‘lgan da‘volarni ko‘rib chiqishi orqali moddiy yurisdiksiyani amalga oshiradi.

Kiber huquq sohasida yurisdiksiyalarning ishlab chiqilishi butunjahon miqyosida hamkorlik qilishni osonlashtirishga va barcha davlatlarning umumiy global tarmoqda kiberjinoyatlarga qarshi kurashdagi o‘zaro samarali hamkorligini ta‘minlashga yordam beradi. Bu esa o‘z navbatida xalqaro konvensiyalar, kiber xavfsizlikni ta‘minlashga qaratilgan yaxlit huquqiy tuzumlar va boshqa qonun hujjatlarini ishlab chiqish orqali kiberjinoyatchilik, ma‘lumotlar himoyasi va boshqa kiber bo‘yicha muammolarni o‘zaro hamkorlikda tez va oson hal qilinishini ta‘minlaydi.

Boshqa mamlakatlar bilan kiber hamkorlikni kuchaytirishda, yurisdiksiya masalalari odatda turli davlatlar orasida aloqadorlik va ta'sirchanlikning natijasi sifatida paydo bo'ladi. Mantiqiy jihat olib qaraydigan bo'lsak, bu esa kiber huquq sohasida barcha davlatlar uchun kiber huquqning aynan yaxlit yurisdiksiyasini yaratishni murakkablashtiradi. Barcha qat'larning huquqiy nazorat va ta'sirchanlikni o'zaro uzviylashtirishi, kiber jinoyatchilik, ma'lumotlar himoyasi, va boshqa kiber huquq muammolari bo'yicha global tartibni kuchaytirishga yordam beradi.

Bilamizki, yurisdiksiya tegishli sudga ishni ko'rib chiqish va hukm chiqarish huquqini beradi. Kiberjinoyatchilik holatlarida jabrlanuvchi va ayblanuvchi odatda turli mamlakatlardan keladi va shuning uchun qaysi kiber yurisdiksiya ustun bo'lishini hal qilish ziddiyatlidir. Yuqorida aytib o'tilganidek, internetning chegarasi yo'q, shunday qilib, kibermakonda uni ishlatish bo'yicha aniq yurisdiksiya mavjud emas. Foydalanuvchi xohlagan narsasiga va xohlagan joyidan erkin foydalanishi mumkin. Foydalanuvchining onlayn faoliyati qonuniy va biron bir qonunni buzmaydigan vaqtgacha, shu vaqtgacha hech qanday muammo bo'lmaydi. Biroq, bunday harakatlar noqonuniy va jinoiy holga kelganda, yurisdiksiya hal qiluvchi rol o'ynaydi. Misol uchun, agar foydalanuvchi "C" mamlakat serveridan "B" mamlakatda turgan holatida "A" mamlakatda talonchilik qilsa, u holda qaysi mamlakat yurisdiksiyasi amal qilishiga javob berish kerak bo'ladi. Bunday holda, bitim deyarli amalga oshirilgan bo'lishi mumkin, ammo odamlar o'zlarining qonunlari bilan boshqariladigan o'z mamlakatlarida jismonan mavjud va sud odatda jinoyat sodir etilgan mamlakatning kiber yurisdiksiyasini hal qiladi.

Kibermakonda, odatda, bitim tuzilishida uchta tomon ishtirok etadi: foydalanuvchi, server hosti va bitim amalga oshirilayotgan shaxs bitta kibermakon yurisdiksiyasiga kiritilishi kerak. Usbu holatda hal qilinishi kerak bo'lgan bir qancha muammo va masalalar vujudga kelishi shubhasiz, bular A,B, va C davlatlardan qaysi birining qonunchiligi jinoyatchini jinoiy javobgarlikka tortish uchun yetarlicha imkoniyatga ega yoki yo'qligi, xalqaro huquqda uchala davlatni o'rtasida o'zaro kelishuv bitimlarining mavjud yoki mavjud emasligi,

sudning transchegaraviy masalani ko'rib chiqish va ichki davlat qonunlarini qo'llash vakolati darajasi yana bir masala hisoblanadi.

Shunga ko'ra, kibermakonda yaxlit bir yurisdiksiyani yaratish bunga yangicha nazar tashlashni talab etadi, kiber yuridiksiyalarni yaratish va bunda global yurisdiksiyani yaratish an'anaviy yurisdiksiyalar kabi oson emasligi barchamizga ma'lum. Zeroki bunda jinoyatchilarni hududiy jihatdan aniqlab bo'lmaydi, barcha davlatlarning huquqiy qoidalarini bir xillashtirish talab etiladi.

Xulosa.

Ushbu ilmiy-tahliliy maqolada kibermakonda yurisdiksiyalarni belgilashning o'ziga xos xususiyatlari atroflicha tahlil qilindi. Mamlakatimizda kiberjinoyatlarga qarshi kurashishni va ularga javobgarlik belgilashni rivojlangan xorijiy davlatlarning samarali tajribasi asnosida rivojlantirish borasida amaliy chora-tadbirlarni muntazam ravishda amalga oshirib borish talab etiladi.

Amerika Qo'shma Shtatlari, Buyuk Britaniya, Gretsiya, Germaniya, Rossiya kabi kiberxavfsizlik darajasi yuqori bo'lgan rivojlangan mamlakatlar kiberjinoyatlarga qarshi kurashishni rivojlantirish bo'yicha o'zining har yilgi milliy konsepiyalarini ishlab chiqadi. Ushbu konsepiyalar asosida o'sib borayotgan kiberjinoyatlarga qarshi kurashda amalga oshiriladigan amaliy chora-tadbirlari belgilab olinadi va shuning asnosida amaliy islohotlar amalga oshiriladi. Oshib borayotgan kiberjinoyatcilik dinamikasi shuni ko'rsatadiki, bir yil ichida

1 milliardga yaqin elektron pochta xabarlar ommaga buzib kirish oqibatida oshkor qilinarkan, bu har 5 internet foydalanuvchisidan 1 tasiga ta'sir ko'rsatdi. 2022-yilda ma'lumotlar buzilishi korxonalariga o'rtacha 4,35 million dollar miqdorida ziyon yetkzagan. 2022-yilning birinchi yarmida dunyo bo'ylab 236,1 millionga yaqin to'lov dasturlari hujumi sodir bo'ldi. 2021-yilda har ikki amerikalik internet foydalanuvchisidan 1 nafarining akkauntlari buzib kirilgan. Buyuk Britaniya korxonalarining 39 foizi 2022-yilda kiberhujumga uchraganini ma'lum qildi. Yana shuni ham ko'rishimiz mumkinki, 2022-yilning birinchi yarmida 53,35 million AQSh fuqarosi kiberjinoyatlardan jabrlangan. Shunday oqibatlarining bizning mamkatimizda sodir bo'lmasligi uchun kiberjinoyatlarga

qarshi kurashish ya'ni uning profilaktikasi va mazkur jinoyatni tergov qilish kriminalistik taktikasi, metodikasi va texnologik bazasini yaxshilash, bu borada kiberjinoyatchilikka qarshi kurash va aniq javobgarlikni belgilash imkoniyatlarini ilmiy va moddiy jihatdan oshirish darkor.

Kibermakon yurisdiksiyasini aniqlash uchun turli xil tadqiqotlarning muntazam olib borilishiga qaramasdan, hali ham sudlarda bir nechta mamlakat bilan bog'liq kiberjinoyatchilik holatlarida yurisdiksiyani aniqlash hali ham munozarali bo'lib qolmoqda. Yurisdiksiyani aniqlash mezonlari turli mamlakatlarda har xil. Demak, yurisdiksiya bo'yicha olib borilgan tadqiqot bir mamlakatda ilmiy va nazariy jihatdan qo'l kelishi mumkin, ammo boshqa mamlakatda bu ahamiyatga ega bo'lmasligi mumkin, shuning uchun bahsli tomonlar turli davlatlar bo'lgan joyda, bir millatning yurisdiksiyasini boshqasiga nisbatan tadbiiq etish juda qiyin hisoblanadi. Bunday vaziyatda yurisdiksiya masalasini hal qilishda bir nechta variantlar ishlab chiqilishi va tomonlar o'rtasida eng ma'qul variant tanlanishi maqsadga muvofiq va eng to'g'ri yechim hisoblanadi.

Milliy qonunchiligimizda kibermakonda sodir etilgan jinoyatlar uchun aniq yurisdiksiyani belgilash borasida aniq tartib-qoidalar belgilanmagan. Umuman olganda yurtimizda hali ham kiberjinoyatlarga qarshi kurashish va ularga javobgarlik belgilash bo'yicha xalqaro va hozirgi zamon tendensiyasi talablariga javob beradigan aniq qonun-qoidalar, ilmiy-tadqiqot ishlari mavjud emas. Borlari ham ma'nan eskirib bo'lgan.

Shunga ko'ra biz ushbu tadqiqot ishidan kelib chiqib quyidagi takliflarni ilgari suramiz:

1. Kiberjinoyatlarga qarshi kurashish bo'yicha ilmiy tadqiqot ishlarini yanada ko'paytirish, ilmiy xodimlarni bu sohada tadqiqot olib borishga rag'batlantirish va shu orqali milliy qonunchiligimizda nafaqat yuridiksiya masalalari bo'yicha, balki butun boshli kiberjinoyatchilik bo'yicha milliy qonunchiligimizni takomillashtirishga qaratilgan ishlarni jadallashtirish lozim.

2. Rivojlanib borishdan to'xtamayotgan texnika-texnologiya yutuqlaridan muntazam xabardor bo'lib borish: Texnologiyaning doimiy evolyutsiyasi bilan huquqni muhofaza qilish organlari xodimlari so'nggi

texnologik yutuqlardan xabardor bo'lish uchun doimiy ravishda o'z ko'nikmalari va bilimlarini yangilashlari kerak. Bu yangi operatsion tizimlar, dasturiy ta'minot va qurilmalarni tushunishni o'z ichiga oladi.

3. Kibermakonda sodir etilgan jinoyatlarga qarshi kurashish, ularni javobgarlikka tortish masalalari bo'yicha davlatlarning qonunchiligini standartlashtirish: Yurisdiksiyalarni belgilash amaliyotini standartlashtirish kiberjinoyatlarga qarshi kurashishni turli xil davlatlarda va yurisdiksiyalarda izchil va ishonchli tarzda amalga oshirilishini ta'minlaydi. Bu standart protseduralar, ko'rsatmalar va eng yaxshi amaliyotlarni ishlab chiqishni o'z ichiga olishi mumkin.

4. Huquqni muhofaza qilish organlari o'rtasidagi hamkorlik: huquqni muhofaza qilish organlari o'rtasidagi milliy va xalqaro miqyosdagi hamkorlik kiberjinoyatlarga qarshi kurashish samaradorligini oshirishi mumkin. Bu ishlarni samaraliroq hal qilish uchun resurslar, tajriba va ma'lumotlarni almashishni o'z ichiga olishi mumkin.

5. Uzluksiz ta'lim dasturlarini yo'lga qo'yish: tegishli mutaxassislariga uzluksiz ta'lim berish ularga yangi texnologiyalar va texnikalardan xabardor bo'lishga yordam beradi. Bunga konferentsiyalar, seminarlar va o'quv dasturlarida qatnashish, shuningdek, tegishli sertifikatlarni olish kiradi. Bu bilan mamlakatlararo yagona kiber yurisdiksiyani belgilash bo'yicha olimlar o'rtasida o'zaro fikr almashish, bir-birining tajribalarini o'rganish va umumiy yurisdiksiyani aniqlash bo'yicha aniq amaliy harakatlarning amalga oshirilishi ta'minlanadi.

REFERENCES:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. -- Toshkent: O'zbekiston, 2022.80 b.
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. -- Toshkent: Adolat, 2022. -560 b.
3. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi. -- Toshkent: Adolat, 2021. -- 488 b.
4. O'zbekiston Respublikasining "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi qonuni
5. Karnika Seth: Computer Technology Law, Chapter 2 Jurisdiction in the Borderless Cyberspace
6. Jurisdiction in Cyberspace: A Theory of International Spaces Darrel C. Menthe
7. P.W. Singer va Allan "Cybersecurity and Cyberwar: What Everyone Needs to Know"
8. Georgina Pereira, Cyber Space Jurisdiction: Issues and Challenges, Legal Bites , (last visited January 04, 2021)
9. Grabosky, P., Smith, R.G., Dempsey, G.: Electronic Theft: Unlawful Acquisition in Cyberspace. Cambridge University Press, Cambridge (2001)
10. Astanov Istam Rustamovich, Karimov Bobur Zokirjonovich Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlarni aniqlash va tergov qilishda raqamli ekspertiza imkoniyatlaridan foydalanish: milliy va xorijiy tajriba O'quv qo'llanma. -T.: Bosh prokuratura Akademiyasi, 2019. 77 bet
11. Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar (kiberjinoyatlar): turlari, kvalifikatsiyalanishi va ularga nisbatan tergov harakatlarini o'tkazish taktikasi [Matn]: o'quv qo'llanma/ G. F. Musayev [va boshq.]. — Tashkent: Baktria press, 2020 — 224 bet.
12. Топилдиев, Б. Р. (2021). ДОГОВОР ДОВЕРИТЕЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ ИМУЩЕСТВОМ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЕГО РАЗВИТИЯ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН. In Синтез науки и образования в решении глобальных проблем современности: Сборник статей по итогам Международной

научно-практической конференции (Саратов, 24 августа 2021 г.)-
Стерлитамак: АМИ, 2021.-178 с. (р. 148).

13. Топилдиев, Б. (2020). ДОГОВОР ДОВЕРИТЕЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ
НЕДВИЖИМОСТЬЮ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЕГО РАЗВИТИЯ. Review of law
sciences, 5(Спецвыпуск), 55-61.

14. Топилдиев, Б., & Рахимжонов, А. (2019). Совершенствование
правового регулирования доверительного управления объектами
наследия. Обзор законодательства Узбекистана, (2), 18-21.